

Kárpáti Andrea (1999): Digitális pedagógia – A számítógéppel segített tanulás módszerei Új Pedagógiai Szemle, 4.

<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=1999-04-ta-karpatai-digitalis> Letöltés: 2011. augusztus 4.

Molnár Péter (2010): A média hatása a kisgyermek fejlődésére. In: Dombi Alice-Soós Katalin (2010, szerk.): *Fejezetek a kisgyermeknevelés köréből*. APC-Stúdió, Gyula, 133-143.

Tatárné Kovács Marianna (2011): Információs és kommunikációs technológiák alkalmazása az alsó tagozatos tanítás és a mentorálás folyamatában. Szakdolgozat. SZTE JGYPK TÓKI

Vincze Éva (2011): Az információs és kommunikációs technológiák bevonása a tanítási, a tanulási és a mentori munka folyamatába. Szakdolgozat. SZTE JGYPK TÓKI

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00097/2005-11-ta-Dancso-Infoacios.html> Letöltés: 2011. augusztus 4.

<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=gyermek-Knizner-ovodai> Letöltés: 2011. augusztus 4.

DR. H. TÓTH ISTVÁN–RADEK PATLOKA

Károly Egyetem Filozófiai Fakultása

Prága

A szimbólum, a szinesztézia és az allegória sokszínű világában

(Gondolatok, tanácsok a nyelvi képek tanításához 3.)^{*}

A **névátvitelek** (másképpen trópusok vagy nyelvi képek) fajtáit tanulmányozva most a szimbólumról, a szinesztéziáról és az allegóriáról szólnunk.

A **szimbólum**, más kifejezéssel: jelkép, ugyancsak a metaforából (és a metonímiából) származó névátvitel. Valamely gondolati tartalom: eszme, érzés, elvont fogalom, egész gondolat-sor stb. érzéki jelének tekintjük. Legfőbb jellemzője, hogy szinte egygyé olvad benne a kifejező és a kifejezendő.

Köznyelvi és költői szimbólumokat különböztetünk meg:

a) Köznyelvi szimbólumok: a karikagyűrű (= az örökkévalóság, a hűség jelképe), a lánc (= a rabság jelképe), a fekete szín (= a gyász jelképe), a kettős maszk vagy álarc (= a színház jelképe) stb.

b) Költői szimbólumok (Példáinkban allegorikus képekben jelennek meg.)

Az alkotmány rózsája a tiétek,

Töviseit a nép közé vetétek;

Ide a rózsa néhány levelét

S vegyétek vissza a tövis felét! (Petőfi Sándor: *A nép nevében*)

A Nyár heves s a kasza egyenes.

Hé, nagyurak: sok rossz, fehér ököl,

Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe

Rettenetes, nagy dühvel özőnöl? (Ady Endre: *Dózsa György unokája*)

* A dolgozat előző két része a Módszertani Közlemények következő számaiban található: 2010/1; 2011/1. (A szerkesztő)

A szimbolista ábrázolás a megéreztetéssel, a sejtetéssel teszi jelképes értelművé az adott művet. Így lesz a szimbólum a költői nyelv legnagyobb hatású stíluseszközévé. Általa tárul fel az olvasó előtt a valóság, egy-egy bonyolult lelkiállapot vagy hangulat, érzés.

Ugyancsak a metafora egyik fajtája a *szinesztézia*, amely hangulati egyezésen alapuló névátvitel. Lényege az együttérzés, az összeérzés, amit a hasonlósági és az érintkezési képzet-társítás valósít meg úgy, hogy a valamely érzékterülethez tartozó fogalmat más érzékterületről vett hasonló hangulati hatást keltő szóval fejez ki.

Úgy is megragadhatjuk a szinesztézia jelentését, hogy azt több érzet egybefonódásának tekintjük. Olyan jelenség, amely létrejöttékor az egyik érzékszervvel érzékelt benyomás automatikusan egy másik jellegű érzetet is kivált. Előfordul, hogy egyes szavak hallatán akaratlannul is színeket, illatokat, hangulatokat társítunk a létrejövő képhez.

a) ízlelés + hallás:

Kicsalta a leányt édés beszédével, (...) (Petőfi Sándor: *János vitéz*)

b) látás + hallás:

Csak a színek víg pacsirtái zengtek:

Egy kirakatban lila dalra kelt

Egy nyakkendő (...) (Tóth Árpád: *Körüti hajnal*)

c) ízlelés + látás + tapintás:

A gyepre éppen langy sötétség szállott,

mint bársony-permeteg (...) (József Attila: *Levegőt!*)

A szinesztézia művészi többletét a különböző, de egyszerre ható érzékszervi benyomások (= ízlelés, hallás, látás, tapintás, szaglás) egyidejű érvényesülése teremti meg.

A Csend pedig néha kiszáll a tóból, és lábujjhegyen lejön az embervidékre. A fűszál nem hajlik meg a talpa alatt, és amerre jár, ott nem zúg az erdő, elhallgat a patak, és nem dong a bogár. A mezőn a barom dermedten csodál maga elé, hogy meg ne rezdüljön nyakán a kolomp, és a kutya két első lába közé fekteti le a fejét. (Balázs Béla: *A csend*)

Az *allegória*, másképpen képletes beszéd a metaforából származó, értelmi jellegű nyelvi kép, amely az elvont *gondolatot*, fogalmat részletesen kidolgozott *képben* ábrázolja. A képnek *kettős* értelme van:

a) önmagában is van jelentése,

b) mögötte az elvont gondolat mélyebb jelentése húzódik.

Lelki tartalmakat, erkölcsi témát is megjeleníthet az allegória, amit *képletes beszédnek* is nevezünk. Az allegória a megszemélyesítéssel szintén rokonítható stílusjelenség.

A magyar költészetben az allegória iskolapéldája Petőfi Sándor „Föltámadott a tenger...” című verse. Ennek a természeti és társadalmi képet együtt feltáró nyelvi képneg az indítása metafora, metaforikus megszemélyesítés, ez erősödik a továbbiakban allegóriává, vagyis kettős képpé.

Föltámadott a tenger,

A népek tengere; (...) (Petőfi Sándor: *Föltámadott a tenger...*)

Száraz ágon, hallgató ajakkal

Meddig ültök, csüggedt madarak?

Nincs talán még elfeledve a dal,

Melyre egykor tanítottalak?!

Vagy ha elmúlt, s többé vissza nem jő
A vig ének s régi kedvétel:
Legyen a dal fájdalmas, merengő,
Fiaim, csak énekeljtek! (Tompai Mihály: *A madár, fiaihoz*)

Stilisztikai szempontból a hosszabb gondolatsoron keresztül vitt metafora, illetőleg meg-
személyesítés teszi nem mindennapivá az allegóriát.

Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal,
Fut sötét erdőbe sajnó fájdalommal,
Fut hideg forrásnak enyhítő vizére,
És ezerjófűvet tépni a sebére;
Jaj! de a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófűvet írul sem találja,
Minden ág megtépte, túske megszagatta,
Úgyhogy még aléltabb most az isten-adta:

Úgy bolyonga Miklós. (Arany János: *Toldi*)

A tanítást és a tanulást segítő feladatok

1. Mit jelképez a *csiga*, a *kék*, a *kígyó*, a *galamb*, a *sárga*, a *három*, a *kéményseprő*, az *olajág*, a *kereszt*, a *hét*?
2. Olvasd el és értelmezd ezt az összetett, bonyolult felépítésű műalkotást a szimbólumok szerepe vonatkozásában!

Nagy László: *Ki viszi át a szerelmet?*

*Létem ha végleg lemerült
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel déres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantú mezővé a szikla-
Csipőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajákat, verőereket?
S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásokból katedrális?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettent a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!*

3. Folytasd a beszédes jelzők gyűjtését, majd magyarázd el a létrejött szinesztéziás képek jelentését!
 - a) A *hang*: érdes, tompa;
 - b) a *szín*: hideg, meleg;
 - c) a *szag*: szúrós, nehéz;
 - d) a *nyelv*: csipős, metsző.

4. Mi biztosítja a művészi többlethatást?

Meredek sziklák elfogják a szálló felhőt, hogy árnyékuk nesze ne hallassék a völgyben; lent pedig szakállas vén fenyők állják körül a tavat, tárt karokkal a nehéz zöld függönyöket tartván, hogy elfogják a csengő napsugarakat. Nem rezdül azon a tavon soha egy fodor, és nap se éri azt máskor, hanem csak álló délben, mikor egy szempillantásra megáll a világ órája. Sötét violaszínű a tó tükre, hanem a fenekéről csendes bíborziss szívárog fel, mert ott van a gyönyörű nagy vörös korallpalota. (Balázs Béla: A csend)

5. Gyűjts a művészetek más területeiről (például: festészet, szobrászat, film stb.) allegorikus alkotásokat! Értelmezd a bennük fellelhető, témaszervező gondolatot, érzelmet! Vizsgáld meg az elvont fogalom mélyebb jelentését is!

6. A gondolati és az érzéki fogalom között létrejött képletes beszédnek tekinthető ez a költemény. Fejtsd ki az álláspontodat ezzel a megállapítással kapcsolatban!

Kosztolányi Dezső: Zászló

*Csak bot és vászon,
de nem bot és vászon,
hanem zászló.*

*Mindig beszél.
Mindig lobog.
Mindig lázas.
Mindig önkívületben van
az utca fölött,
föllengő magasan
egész az égben,
s hirdet valamit
rajongva.
Ha már megszokták és rá se figyelnek,
ha alszanak is,
éjjel és nappal,
úgy, hogy egészen lesaványodott,
s áll, mint egy vézna, apostoli szónok
a háztető ormán,
egyedül,
birkózva a csönddel és a viharral,
haszontalanul és egyre főségesebben,
lobog,
beszél.*

*Lelkem, te is, te is –
ne bot és vászon –
légy zászló.*

7. Értelmezd Ady Endre „A magyar Ugaron” című versének a szimbolikus képeit!

8. Miért nevezzük allegóriának Petőfi Sándor „Föltámadott a tenger...” című alkotását?